

VIDÉKI KÖZKÖNYVTÁRAK.

Rendkívül nagy az eltérés, amelyet egyes vidéki közkönyvtárak szervezetében, működésében tapasztalhatunk. Különböző fenntartók, vezetők mellett és egységes irányítás híján nem is lehet máskép; de talán jól is van így. Hisz mindenütt, minden városban mások a népességi, a kulturális viszonyok s így a könyvtár működése is — ezekhez igazodván — különböző. Elsősorban fontos az, hogy a közkönyvtár helyes úton jár-e hivatása teljesítésében, megfelelő mértékben terjeszti-e a kultúrát.

A vidéki közkönyvtár ugyanis helytelen úton jár, ha tisztán arra szorítkozik, hogy meglévő, esetleg folyamatosan beszerzett és beszerzendő könyvanyagát megőrizze, gondosan azon lévén, hogy az senki kezébe ne kerüljön. Bár az ország könyvtermésének az utókor számára való megőrzése kétségtelenül fontos feladat, de éppoly kétségtelen, hogy ez nem a vidéki közkönyvtárak feladata. Egyáltalában nem célravezető, sőt kissé mosolygásra készítő az igyekezet, amellyel egy-egy vidéki közkönyvtár őrökdi könyvanyaga felett, holott az a teljességtől annyira távol van, hogy a legjobb akaratral is csak könyvtártörödékeknek nevezhető. Ezenkívül pedig az ilyen könyvtár célját tévesztette; mert a vidéki közkönyvtárnak nem lehet célja, hogy anyaga használatlanul porosodjék a polcokon, vagy csak egyes kiváltáságos személyeknek álljon rendelkezésére, nem ezért „köz“-könyvtár. A vidéki közkönyvtár rendeltetése elsősorban az legyen, *hogy az illető város lakosságának minél szélesebb rétegeit lássa el szellemi táplálékkal s így a kultúra úttörője, pionirja legyen.*

Eszerint tehát első és legfőbb feladatunk nem a *könyvgyűjtés*, hanem a *könyvterjesztés*; ennek megfelelően kell könyvtárunk szervezetét felépítenünk.

E szempont figyelembevételével kell történnie a könyvanyag összeállításának, illetve a meglévő törzanyag kiegészítésének, gyarapításának. A vidék szellemi szükségleteit tekintetbe véve, az egyetemes könyvanyagot két nagy csoportra kell osztanunk: *szépirodalmi és tudományos, illetve ismeretterjesztő irodalomra.* E két csoport közül — amint később számszerű adatokkal alátámasztva látni fogjuk — a szépirodalom az, amely vidéki városokban legnagyobb

keresletnek örvend. E körülménynek több oka van. Egyrészt vidéken aránylag kevesebben foglalkoznak tudományos búvárkodással, másrészt — és ez okozza ismét részben az előző körülményt — a vidéki közkönyvtárak anyagi helyzete nem engedi meg, hogy tudományos munkákkal kellő mértékben felszerelhesék magukat. Vidéki kutatóknak még csak az az egy lehetőségük van, hogy a helybeli közkönyvtár útján a nagy fővárosi könyvtáraktól szerzik meg a szükséges anyagot. Tény azonban, hogy ez gyakran — bármennyire előzékenyek e tekintetben a fővárosi közgyűjtemények — mégis nehézségekbe ütközik. Akárhányszor előfordul, hogy a kért munka az illető könyvtárnál a kézikönyvtár, vagy az olvasóterem anyagába tartozik s ezért nem kapható. Ajánlatos volna, hogy ilyen esetekben a merev szabályoktól el lehessen tekinteni, mert rigorózus eljárással a vidéki kutató munkáját rendkívül megnehezítik, sőt néha egyenesen lehetetlenné teszik.

Tanulmányomban azokkal a vidéki közkönyvtárakkal óhajtok foglalkozni, amelyek tényleg működnek is. Figyelmem kívül kell hagynom azokat, amelyek stagnálnak, nem kapcsolódnak be a magyar könyvtári élet vérkeringésébe.

Az első bennünket érdeklő kérdés: kik a vidéki közkönyvtárak fenntartói és mekkora a könyvtárak állománya?

	A könyvtár címe	Fenntartója	Állománya	
			mű	kötet
1	Szegedi Somogyi-Könyvtár	Szeged sz. kir. város közönsége	75.000	129.000
2	Győri Városi Közkönyvtár	Győr sz. kir. város közönsége	—	45.460
3	Vasvármegyei Múzeum Könyvtára, Szombathely	Vas vármegye és Szombathely város Kultúregyes.	23.272	28.976
4	Sopron sz. kir. város Közkönyvtára	Sopron sz. kir. város közönsége	22.700	25.000
5	Debreceni Déry-Múzeum könyvtára	Debrecen sz. kir. város közönsége	—	23.958*
6	Borsod-Miskolci Múzeum Könyvtára	Miskolc város és Borsod vármegye	11.739	19.647
7	Nagykanizsai városi könyvtár	Nagykanizsa megyei város	5.100	6.897
8	Városi Közkönyvtár, Cegléd	Cegléd megyei város	3.458	6.100

* 1937. év végén.

A könyvtári állomány több könyvtárnál letéteket is tartalmaz. A szegedi SOMOGYI-könyvtár törzsanyaga a Somogyi-letét, 43.000 kötetben, amely ki nem kölcsönözhető. A győri városi közkönyvtár külön kezeli a MILKOVICH—ZAMORY-könyvtárt 7562 kötetben. A soproni városi közkönyvtárnak két letéte van: a FRANKENBURG Irodalmi Kör könyvtára körülbelül 2000 kötetes, ebbe tartozik GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN s a SZÉCHENYI-család egyéb tagjai könyvtárának töredéke 282 kötetben,¹ ERTL NÉP. JÁNOS soproni feltörvényszéki tanácsos (1757—1874) könyvtárából 91 kötet; másik a Soproni Kereskedelmi Betegápoló, Segélyző és Nyugdíjegyület 1037 kötetes könyvtára. Ez utóbbit oly feltétellel helyezte letétbe az egyesület, hogy tagjai azt a közkönyvtárnál ingyen használhatják.

A könyvtárak életében rendkívül fontos szerep jut a dotációnak, amely az évi könyvszaporulat mennyiségét döntően befolyásolja. Amint a következő táblázat mutatja, ez a dotáció nagyon különböző és valahogyan nem függ a könyvállomány nagyságától. Meg kell itt állapítanom, hogy egyes könyvtárak fenntartói — nem értékelvén eléggé a könyvtárak kulturális, nemzetnevelő munkásságát — nem fordítanak megfelelő gondot és anyagi támogatást könyvtáruk fejlesztésére.

Közkönyvtár	D o t á c i ó			
	a fenntartótól		az államtól	
	év	összeg P	év	összeg P
Győr	1934	1.600.—	1934	300.—
	1935—36	1.200.—	1935—38	600.—
	1937	1.300.—		
	1938	2.100.—		
Szombathely	(tagdíjából befolyt) összeg		1935	500.—
			1936	400.—
	1938	777.80	1937	150.—
Sopron	1925—31	8.000.—	1937-ig	300.—
	1932—38	4.000.—	1938	600.—
	1939	5.000.—		
Debrecen	1933	4.111.—	—	—
	1934	3.887.60	1934	200.—
	1935	2.331.60	1935	600.—
	1937	4.040.—	1937	400.—
Miskolc	évi	1.000.—	évi	300.—
Nagykanizsa	évi	700.—	—	—
Cegléd	1938	1.224.—	—	—

¹ MKSzemle, 1938, II. szám, 113—122. l.

Mint fentebb említettem, a dotáció döntően befolyásolja az évi szaporulatot. Vannak ugyan könyvtárak, amelyek könyvszaporulatánál az ajándékozás is számottevő tényező; tervszerűen azonban csak vétel útján lehet a könyvtárt fejleszteni. Ezért tehát és azért is, mert állandó jellegű vagy legalább is ilyennek kellene lennie, a dotáció a könyvtárfejlesztés sarkpontja. Ha mármost összehasonlítjuk az egyes könyvtárak dotációját a következő táblázat alapján a könyvbeszerzéssel, az egyes tételeknél tapasztalható aránytalanság mutatja ki az ajándékozás mértékét.

Könyvtár	Év	Könyvbeszerzés	
		mű	kötet
Szeged	1938	663	732
Győr	1935		1.018
	1936		1.192
	1937		1.222
	1938		3.680 *
Szombathely	1938	302	324
Sopron	1935	1.100	
	1936	1.261	
	1937	1.066	
	1938	1.013	
Debrecen	1933	963	1.072
	1934	1.240	1.361
	1935	862	938
	1937	575	655
Miskolc	1933		759
	1934		253
	1935		421
	1936		540
	1937		617
	1938		465
Nagykanizsa	1937	137	245
	1938	390	432
Cegléd	1938	179	247

A könyvtár használhatóvá csak akkor lesz, ha megfelelő katalógussal rendelkezik. A vidéki közkönyvtár katalógusának elkészítésénél a legfőbb szempont az, hogy a vidéki közönség igényeinek meg-

* Ebből vétel 388 kötet, ajándék és csere 3292 kötet.

feleljen, vagyis szakrendszere egyszerű és könnyen áttekinthető legyen. Ez a körülmény, és a vidéki könyvtárak anyagának többnyire kis terjedelme okozza azt, hogy vidéken a decimális szakrendszer nem igen tudott meghonosodni. Az egyes könyvtárak vezetői inkább saját könyvanyagukhoz mért és ahhoz igazodó szakrendszert állítottak fel, amely természetesen meg sem közelíti tökéletességben a decimális rendszert, de a helyi viszonyok közt kétségtelenül megfelelő. A tárgyalta vidéki közkönyvtárak katalógus dolgában így állnak:

Szeged	ny. kat. nincs cédulakat. : alaplímtár, szaklímtár, tárgy- (fogalmi)- katalógus
Győr	ny. kat. Szórakoztató és ismeretterjesztő irodalom, pótfüzettel cédulakat. : betűrendes ; szakkatalógus munkában van
Szombathely	ny. kat. 1925, pótkatalógus 1927, 1930 ; cédulakatalógus
Sopron	ny. kat. összesített szakrendes kat. 1932, pótkat. 1934, 1936, 1938. cédulakat. : betűrendes
Miskolc	ny. kat. nincs cédulakat. : szakrendes
Nagykanizsa	gépelt szakrendes katalógus
Cegléd	ny. kat. nincs cédulakat. : betűrendes, helyrajzi, olvasó- termi.

A könyvtár eredményes munkájának fokmérője a forgalmi statisztika. Amint látni fogjuk, vidéken nagyobb azok száma, akik kikölcsönözve a könyvet, otthon olvassák el, mint akik helyben, az olvasóteremben dolgoznak. Ez a tény összefügg a már említett körülménnyel, hogy t. i. vidéken többnyire a szépirodalom termékeit olvassák.

A vidéki közkönyvtárak statisztikai kimutatásai rendszerükben annyira eltérnek egymástól, hogy azokat egy rendszerbe beskatulyázni nem igen lehet; így tehát minden könyvtár adataival külön-külön kell foglalkoznunk.

Somogyi-könyvtár, Szeged: E könyvtárnál számbavehető kölcsönforgalomról nem lehet beszélni; olvasótermi forgalmáról nincsenek adataim.

Győri városi közkönyvtár: E könyvtárról meg kell állapítanunk, hogy szükös anyagi támogatás mellett is szép fejlődést mutat-hat fel. Öt évre visszamenőleg következő forgalmat érte el:

Év	Kölcsönzés		Napi átlag		Olvasó-terem
	hány esetben ?	kötet	hány esetben ?	kötet	
1934	3.358	6.898	12	24	191
1935	3.512	6.896	13	24	171
1936	3.845	6.912	14	24	205
1937	5.269	9.804	19	34	452
1938	8.096	15.591	30	55	411

(A napi átlag kiszámításához évenként 286 könyvtári napot vettem alapul, ami az átlagnak megfelel.)

Vasvármegyei Múzeum könyvtára, Szombathely: 1938. évben 21.320 esetben 43.200 kötet könyvet kölcsönöztek ki. A napi átlag itt 74 esetben 151 kötet. A könyvtárnak olvasóterme nem lévén, rendes olvasótermi forgalomról nem lehet szó. A szükséges kézikönyveket a könyvtár munkahelyiségében használják adott esetben.

Sopron sz. kir. város közkönyvtára: Könyvtárunk statisztikájával már részletesen foglalkoztam ehelyütt;¹ az 1937—38. évi adatok már újak.

Év	Kölcsönzés		Napi átlag		Olvasó-terem
	hány esetben ?	kötet	hány esetben ?	kötet	
1934	17.613	35.826	60	121	1.064
1935	20.099	44.442	73	162	960
1936	29.893	72.713	101	245	911
1937	34.988	83.273	118	282	1.054
1938	35.435	92.697	123	323	1.298

Debreceni Déry-Múzeum könyvtára: Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint 92.729 lelket számláló Debrecen közkönyvtára mutatja fel a vidéki közkönyvtárak között a legnagyobb forgalmat, bár könyvvállományával az ötödik helyen áll. (Meg kell azonban jegyez-

¹ MKSzemle 1937, III. sz., 247—250. l.

nem, hogy véleményem szerint e könyvtárnál a többitől eltérő számolási módot használnak a forgalmi statisztikában, mert kissé túl magasaknak találom a forgalom számadatait!)

Év	Kölcsönzés		Olvasóterem
	hány esetben ?	kötet	
1933	71.301	82.005	49.083
1934	67.359	99.786	44.760
1935	68.614	77.164	42.493
1937	62.270	70.172	34.765

Borsod-Miskolci Múzeum könyvtára: nem kölcsönöz ki könyveket rendszeresen, csak kivételes esetekben. Az ilyen módon elért forgalom következőképpen alakul:

Év	Kölcsönzés kötet	Olvasóterem
1933	303	2.468
1934	342	3.329
1935	420	3.049
1936	608	4.041
1937	586	4.691
1938	669	4.962

A *Nagykanizsai városi könyvtár* 1938. évi forgalma: 1869 esetben 2308 kötetet kölcsönöztek ki. Az olvasótermet ez évben 960 olvasó látogatta.

Városi közkönyvtár, Cegléd szintén nem kölcsönöz ki könyveket. Olvasótermi forgalma:

1936-ban 834 olvasó
1937-ben 848 „
1938-ban 759 „

Az egyes közkönyvtárak mely időben állnak a közönség rendelkezésére, erre nézve felvilágosítást nyújt a következő táblázat:

Könyvtár	Kölcsönzés	Olvasóterem
Szeged	minden hétköznap 9—13 óráig, július 1—15. és augusztus 1—31-ig 10—12 óráig	minden hétköznap 9—13 és 15—19 óráig
Győr	hétfőn, szerdán, pénteken 16—20, kedden, csütörtökön, szombaton 11—12 óráig	minden hétköznap 9—13, kedden és csütörtökön 15—19 óráig
Szombathely	minden hétköznap 9—12 és 15—1/219 óráig	nincsen
Sopron	minden hétköznap 9—1/214, kedden és csütörtökön 16—18 óráig	szerdán és szombaton 16—1/220 óráig; a könyvtári órák alatt is rendelkezésre áll
Debrecen	augusztus kivételével minden hétköznap 9—13, 16—19 és vasárnap 10—12 óráig	ugyanakkor
Miskolc	—	minden hétköznap 9—14 és hetenként háromszor 15—18 óráig
Nagykanizsa	—	minden csütörtökön és vasárnap 10—12 óráig
Cegléd	—	hetenként öt napon 15—18 óráig

Rendkívül érdekes megfigyelni azt is, hogy a könyvtárak olvasói a társadalom mely rétegeiből kerülnek ki. Erre nézve lássuk néhány könyvtár statisztikai adatait:

A Győri városi közkönyvtár 1938. évi 389 olvasója közül 149 (38·3%) nő volt 240 (61·7%) pedig férfi. Foglalkozásuk szerint:

Háztartásbeli nő	74	19·4%
Köztisztviselő	59	15·2%
Magántisztviselő	53	13·6%
Iparos, kereskedő	49	12·5%
Szabad foglalkozást űző	33	8·4%
Ipari szak- és segéd munkás	25	6·4%
Középiskolai tanuló	23	5·8%

Nyugdíjas köztisztviselő	21	5,4%
Egyéb foglalkozás	15	3,7%
Tanár, tanító	14	3,6%
Keresk. alkalmazott	7	1,8%
Katonatiszt	6	1,6%
Altiszt	5	1,3%
Főiskolai hallgató	3	0,8%
Egyéb nyugdíjas	2	0,5%

389

Sopron sz. kir. város közkönyvtára olvasóinak foglalkozási statisztikája 1938-ról:

Köztisztviselő	216	16,05%
Magántisztviselő	79	5,87%
Iparos, kereskedő	110	8,17%
Altiszt, szolga, munkás	71	5,28%
Ipari és keresk. alkalm.	69	5,13%
Egyetemi hallgató	27	2,00%
Középiskolai tanuló	253	18,79%
Szabad pályán működő	44	3,27%
Pap, katonatiszt	60	4,46%
Gazdapolgár	9	0,66%
Háztartásbeli nő, magánzó	408	30,32%

1346

A *Nagykanizsai városi könyvtár* olvasóinak 80%-a középiskolai tanuló, 10%-a tisztviselő, és 10%-a tanár, tanító, iparos, kereskedő, földműves stb.

A kikölcsönzött könyveknek műfaj szerint való csoportosítása igazolja fentebbi állítást, mely szerint a vidéki városok közönsége főként a szépirodalom termékeit olvassa. Néhány adat az 1938. évről:

Könyvtár	Szépirodalom	Ismeretterjesztő és tudományos irod. %
Győr	94,36	5,64
Sopron	96,57	3,03
Debrecen	93,72	6,28

Fontos kérdése könyvtárügyünknek a könyvtárak kooperációja. PASTEINER IVÁN DR., a közgyűjtemények főfelügyelője szorgalmazta ennek megszervezését annak idején. *Győrről már dolgoznak egy köz-*

ponti katalóguson, Sopronban pedig már több ízben gyakorlatba is átvitték az együttműködés elvét. A fővárosi és külföldi könyvtárakkal való kapcsolatot többnyire az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ közvetíti; a soproni közkönyvtár gyakran lép fővárosi és külföldi könyvtárakkal közvetlenül összeköttetésbe.

Az eddigiekből megállapíthatjuk, hogy a vidéki közkönyvtárak saját működési körükben derekasan igyekeznek eleget tenni nemzetnevelő hivatásuknak. Ahol vannak talán hibák, gyengeségek, nyilván nem a könyvtár vezetőin múlik, hogy ilyenekről beszélni lehet. Bizonyos az, hogy — amint már fentebb említettem — egyes közkönyvtárak fenntartói nagyobb összegeket fordíthatnának könyvtárunk fejlesztésére s ezzel lehetővé tennék, hogy azok hivatásuknak fokozottabb mértékben felelhessenek meg. Annál inkább szükséges volna ez, mert a vidéki könyvtárak rendszerint úgyszólván drágábban kénytelenek könyveiket beszerezni. A helybeli könyvkereskedők t. i. — azon az alapon, hogy a városnak (tehát a könyvtár fenntartójának) adót fizetnek — elvárják, hogy a közkönyvtár náluk végezze könyvvásárlásait, holott a fővárosban ez olcsóbban volna eszközölhető. A vidéki könyvtárak másik nehézségére is rámutattam már a fővárosi közkönyvtárakkal való csereviszony kapcsán; kívánatos volna, hogy e nehézség kiküszöböltessék. Bízom benne, hogy némi jóakarattal sikerül is.

RADÓ ISTVÁN.